

## **TALABALARNING ILMIY-TADQIQOT FAOLIYATINI TASHKIL ETISHDA O'QITUVCHINING O'RNI**

DOI: <https://doi.org/10.53885/edinres.2021.59.51.028>

*Davurova Go'zal Akbarovna,*

*Jizzax davlat pedagogika instituti Pedagogika ta'limi nazariyasi kafedrası o'qituvchisi*

---

*Anatatsiya: Talabalarning ilmiy-ijodiy tadqiqot faoliyatlarini tashkil etish va uning ahamiyati, hamda bunday faoliyatni tashkil qilishda o'qituvchining o'rni, o'qituvchi tomonidan talabalar uchun eng katta psixologik qulaylikni va ularning shaxsiy ehtiyojlari va qobiliyatlariga muvofiq intensiv rivojlanish imkoniyatlarini ta'minlaydigan sharoitlarni yaratish zarurdir.*

*Kalit so'zlar: Ilmiy tadqiqot, ijodiy tadqiqot, talaba, tadqiqot faoliyati, iqtidorli talaba.*

## **РОЛЬ УЧИТЕЛЯ В ОРГАНИЗАЦИИ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УЧАЩИХСЯ**

*Давурова Гузаль Акбаровна,*

*преподаватель кафедры теории педагогического образования Джиззакского государственного педагогического института*

---

*Анатация: В статье рассматривается организация и важность исследовательской деятельности студентов, а также роль преподавателя в организации такой деятельности. Организация научной и творческой исследовательской деятельности и ее важность, а также учитель учителя в организации таких мероприятий, необходимо создать условия, которые обеспечивают интенсивные возможности развития для студентов и их личных потребностей и способностей.*

*Ключевые слова: Научные исследования, творческие поиски, студент, исследовательская деятельность, одаренный студент.*

## **THE ROLE OF THE TEACHER IN THE ORGANIZATION OF STUDENTS' RESEARCH ACTIVITIES**

*Davurova Go'zal Akbarovna*

*Teacher of the Department of theory of pedagogical education of Jizzakh State Pedagogical Institute*

---

*Anatation: Organization of scientific and creative research activities and its importance, as well as the teacher of the teacher in the organization of such activities, it is necessary to create conditions that provide intensive development opportunities for students and their personal needs and abilities.*

*Key words: Scientific research, creative research, student, research activity, gifted student.*

O'zbekiston Respublikasida ilmiy va innovatsion faoliyatni rivojlantirishning asosiy maqsadi - mamlakatimizda ilmiy salohiyatni oshirish, oliy ta'lim muassasalari professor-o'qituvchilarining ilmiy tadqiqot faoliyati samaradorligini oshirish, jahon ta'lim resurslari, zamonaviy ilmiy adabiyotlarning elektron kataloglari va ma'lumotlar bazalariga kirish imkoniyatlarini yaratish shuningdek,

rivojlangan mamlakatlarning ilg'or tajribasini chuqur va tanqidiy o'rgangan holda mamlakatimiz iqtisodiyotini ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning yangi bosqichiga olib chiqishdan iborat.

Bu borada hukumatimiz tomonidan ko'plab, farmon va qarorlar qabul qilindi. Jumladan: O'zbekiston Respublikasining 2019 yil 29 oktyabr "Ilm-fan va ilmiy faoliyat to'g'risida"gi O'RQ-576-son, O'zbekiston Respublikasining 2020 yil 24 iyulda «Innovatsion faoliyat to'g'risida» gi O'RQ-630-sonli Qonunlari hamda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8 oktyabr "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5847-son, 2020 yil 29 oktyabr "Ilm-fanni 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida" gi PF-6097-sonli Farmonlaridir.

Ushbu qabul qilingan Qaror va Farmonlarning barchani mohiyatida yurtimizning kelajagini yanada yuksaltirish uchun, mamlakatimizni rivojlangan mamlakatlar qatoriga qo'shish uchun asosiy kuch ilm-fanda ekanligini yana bir isbotidir. Shunday ekan ilmiy faoliyat bilan nafaqat o'qituvchilar, olimlar, professorlar balki, talabalar ham o'z faoliyatining ajralmas qismi sifatida tashkil eta olsa, o'ylaymizki ushbu qonuniy xujjatlardan ko'zlangan maqsadga tezroq erishamiz. Universitet talabalarining ilmiy-tadqiqot ishlari ikki yo'nalishda olib borilishi, ulardan biri o'quv jarayonining ma'lum qismi sifatida o'quv rejalari, kalendar rejalar va dasturlarga kiritilib, barcha talabalar uchun majburiy hisoblangan o'quv-tadqiqot ishlari hamda talabalarining ilmiy-tadqiqot ishlarining keying yo'nalishi o'quv rejalaridan tashqari, mashg'ulotlardan bo'sh vaqtda iqtidorli talabalar yo'li bilan to'garaklarda, kafedra qoshidagi ilmiy laboratoriyalarda, kafedra shahobchalaridagi ilmiy-tadqiqot ishlarini, ularning vazifalari, shakllari va usullarini ko'rib chiqamiz.

Talabalar universitetda o'zlari egallayotgan ixtisosliklari xususiyatlaridan kelib chiqib, ilmiy-tadqiqot ishlari bilan birga ijodiy faoliyat bilan ham shug'ullanadilar. Masalan, Ishlab chiqarish korxonasi yangi texnika, texnologiya va uslublarni tavsiya etish ham ilmiy asosdagi tadqiqotlar bo'lib, talabalar ilmiy-texnik konferentsiyalarda o'z ma'ruzalari bilan qatnashadilar. Talabalarining ilmiy-tadqiqot va ijodiy ishlari o'quv mashg'ulotlarining davomi hisoblanib, ular talabalar o'quv jarayonida o'zlashtirgan bilimlarni chuqurlashtirish va boyitishda katta rol o'ynaydi.

Talabalar ilmiy-tadqiqot ishlarining mazmuni va tizimi ilmiy-tadqiqot tadbirlari va shakllarining o'quv jarayoni qonuniyatlariga muvofiq ravishda mutassil bo'lishini ta'minlaydi. Bu o'z navbatida ilmiy-tadqiqot ishlari shakl va usullarining kursdan kursga, kafedradan kafedraga, bir fandan ikkinchi fanga, bir xil mashg'ulotlardan boshqa xil mashg'ulotlarga izchil tartibda o'tib borishini, talabalar ilmiy-ishlarni bajarish jarayonida o'zlashtiradigan bilim va mamlakatlarning hajmi asta-sekin ko'payib va murakkablashib borishini ta'minlaydi.

Zamonaviy o'qituvchi tadqiqotchi shaxsini tarbiyalash, faoliyatning ichki motivatsiyasini shakllantirish, ma'naviy shaxsni shakllantirish uchun asos yaratadigan qadriyatlar tizimiga e'tiborni shakllantirish uchun ulkan mas'uliyat bilan bog'liq.

Tadqiqot faoliyati - bu o'qituvchi va talaba o'rtasida yechim izlash yoki noma'lum narsani tushinishda o'zaro munosabatlarning ijodiy jarayoni bo'lib, ular davomida madaniy qadriyatlar o'zaro uzatilishi, natijada dunyoga,



boshqalarga va o'ziga nisbatan tadqiqot pozitsiyasining rivojlanishi, shuningdek dunyoqarashni rivojlantirish tushuniladi. Aynan o'qituvchi tadqiqot faoliyati shakllari va shartlarini belgilaydi, buning natijasida talaba har qanday muammoga ijrochi va ijodiy pozitsiyadan yondashish uchun ichki motivatsiyani shakllantiradi.

Tadqiqot faoliyatini tashkil etishning alohida muhim sharti - bu yosh tadqiqotchining tadqiqotchi sifatida maksimal darajada amalga oshiriladigan g'oyaga yo'nalishi, uning intellektining eng yaxshi tomonlarini, tadqiqot qobiliyatlarini ochib berishi va yangi foydali bilim, ko'nikma va malakalarni egallashi. Ushbu ishni bajarishda o'qituvchi, rahbarning san'ati talabani shunday muammoga olib keladiki, uning tanlovini u o'zi tanlagan deb biladi.

Bolalar o'quv tadqiqotlarini olib borishda kuzatuv va eksperiment kabi usullar tarbiyaviy ahamiyatga ega. O'zingizning tajribalaringizni o'tkazish ular uchun ayniqsa ahamiyatlidir. Mavzu talabalarning yosh xususiyatlariga mos kelishi shart. Bu tadqiqot mavzusining o'zi tanlanishiga emas, balki uni taqdim etish darajasiga, ya'ni uni hal qilish uchun materialni shakllantirish va tanlash. Xuddi shu muammoni ta'limning turli bosqichlarida turli yosh guruhlari hal qilishi mumkin. Mavzuni tanlashda o'qituvchi zarur vositalar va materiallar mavjudligini hisobga olishi kerak, ya'ni tadqiqot bazasi, ammo mavzu bosh tomonidan yuklanmasligi kerak. Bu holda, yosh tadqiqotchi jonli hayajonli izlanishdan mahrum bo'ladi. Ko'pgina bolalar, iqtidorlilar bundan mustasno, doimiy qaramlikka ega emaslar, ularning qiziqishlari vaziyatga bog'liq. Shuning uchun, mavzuni tanlashda vaqtni sarflashning hojati yo'q. Foiz tugamaguncha, siz tezda harakat qilishingiz kerak. Qiziqishlar asta-sekin barqarorlashadi.

Ajam tadqiqotchilar tomonidan muammoni hal qilish usullari ko'p jihatdan nafaqat tanlangan mavzuga, balki tadqiqot faoliyatining tadqiqot usullari, ko'nikma va malakalarini tanlashga ham bog'liqdir. Biz bolalarga maqsadga erishishning barcha usullarini topishda yordam berishimiz, umumiy qabul qilingan, taniqli va nostandart, alternativani ta'kidlashimiz kerak; ularni aniq tasniflash, tanlov qilish, tadqiqotchi kutganidek hissiyotsiz baholash, har bir usulning samaradorligi. Ammo shuni yodda tutish kerakki, bu usullarning o'zi emas, balki ulardan foydalanishning pedagogik tarkibiy qismi muhimdir. Shuning uchun, masalan, toifadagi juda haqiqiy mavzu hayoliy bo'lib qolish xavfi tug'dirsa ham, nostandart, muqobil usullardan foydalanishni rag'batlantirishga arziydi. O'qituvchi o'quvchilarga kuzatuvlar natijalarini yozib olishning mumkin bo'lgan variantlari - matn tavsiflari shakli, jadvallar va rasmlar to'g'risida ko'rsatma beradi. Nihoyat, xulosalarni shakllantirish talabiga qat'iy rioya qilish kerak.

Ilmiy-tadqiqot ishining natijasi maket, kitob, maqola haqidagi ma'ruza, matnli matnli videofilm, referat va boshqalar bo'lishi mumkin. Taqdim etilgan materiallar nafaqat o'rganish mazmuniga, balki estetik talablarga ham javob berishi muhimdir. Bolalarga tadqiqot mavzusi va o'z imkoniyatlaridan kelib chiqib, natijalarni taqdim etish usulini tanlashda yordam berish kerak.

Tadqiqot ishlarining avj nuqtasi va o'rganishning asosiy bosqichlaridan biri bu tadqiqotni himoya qilishdir. Qoida tariqasida, himoya 5 - 10 minut ichida ma'ruza shaklida (og'zaki taqdimot, taqdimot) amalga oshiriladi. Tadqiqot ishlarini himoya qilish nutqni, assotsiativ fikrlashni va mulohazani rivojlantiradigan muhim qobiliyatdir. O'qituvchi psixologik jihatni hisobga olgan holda ma'ruzachini taqdimotga tayyorlashi kerak.

Shunday qilib, o'qituvchi rahbarligidagi tadqiqot faoliyati natijasida o'z-o'zini rivojlantirish, o'zini o'zi bilish va o'z-o'zini tarbiyalash mo'jizasi paydo

bo'ladi. Yangi pedagogik aloqa shakllanmoqda - o'qituvchi va talaba o'rtasidagi ijodiy hamkorlik, mavzu - sub'ekt munosabatlari, ma'naviy yaqinlik va birgalikda ijod qilish muhiti doimiy ravishda takomillashib boradi. O'qituvchi tomonidan talabalar uchun eng katta psixologik qulaylikni va ularning shaxsiy ehtiyojlari va qobiliyatlariga muvofiq intensiv rivojlanish imkoniyatlarini ta'minlaydigan sharoitlarni yaratish zarurdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

O'zbekiston Respublikasining 2019 yil 29 oktyabr "Ilm-fan va ilmiy faoliyat to'g'risida"gi O'RQ-576-son Qonuni

O'zbekiston Respublikasining 2020 yil 24 iyulda «Innovatsion faoliyat to'g'risida»gi O'RQ-630-son Qonuni

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining

2019 yil 8 oktyabr "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5847-son Qonuni

2020 yil 29 oktyabr "Ilm-fanni 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida" gi PF-6097-sonli Farmoni

## **BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARNI INTELEKTUAL FAOLIYATGA TAYYORLASHNING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI**

DOI: <https://doi.org/10.53885/edinres.2021.49.25.027>

*Maxamatova Feruza Safaraliyevna*

*Jizzax lavlat pedagogika institute “Pedagogika ta’limi nazariyasi”  
kafedrasi o’qituvchisi*

---

*Anotatsiya: Ushbu maqolada bo’lajak o’qituvchilarni intellektual faoliyatga tayyorlashning ilmiy-nazariy asoslari hamda bo’lajak o’qituvchilarni intellektual faoliyatga tayyorlashda sharq mutafakkirlarlarining pedagogik g’oyalaridan foydalanish, ta’lim jarayonida bo’lajak o’qituvchilarning intellektual salohiyatini rivojlantirish masalalari bayon etilgan.*

*Kalit so’zlar: Intellektual faoliyat, intellektual salohiyat, intellektual ong, aql-idrok, ta’limni intellektuallashtirish.*

## **НАУЧНО-ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ К ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ**

*Махаматова Феруза Сафаралиевна*

*Преподаватель кафедры “Теория педагогического образования”  
Джизакского государственного педагогического института*

---

*Аннотация: В статье рассмотрены научно-теоретические основы подготовки будущих учителей к интеллектуальной деятельности и использование педагогических идей мыслителей-востоковедов при подготовке будущих учителей к интеллектуальной деятельности, развитие интеллектуального потенциала будущих учителей в учебном процессе задано.*

*Ключевые слова: интеллектуальная деятельность, интеллектуальный потенциал, интеллектуальное сознание, интеллект, интеллектуализация образования.*

## **SCIENTIFIC AND THEORETICAL FOUNDATIONS OF THE PREPARATION OF FUTURE TEACHERS FOR INTELLECTUAL ACTIVITY**

*Makhmatova Feruza Safaraliyev*

*Jizzakh lavlat Pedagogical institute teacher of the department “theory of  
pedagogical education”*

---

*Annotation: This article describes the scientific and theoretical basis of preparing future teachers for intellectual activity and the use of pedagogical ideas of oriental thinkers in the preparation of future teachers for intellectual activity, the development of intellectual potential of future teachers in the educational process given.*

*Keywords: Intellectual activity, intellectual potential, intellectual consciousness, intelligence, intellectualization of education.*

*Pedagogika oliy ta’lim muassasalarida talabalarni pedagogik faoliyatga tayyorlash murakkab jarayon bo’lib, uni oqilona amalga oshirish bo’lg’usi*

pedagog kadrning kasbiy yetukligini ta'minlashga xizmat qiladi. Ma'lumki, muayyan yo'nalish va mutaxassislik bo'yicha kadr tayyorlash to'plangan tajriba, ilmiy izlanishlar asosida tartibga tushirilgan ta'lim standartlari, shuningdek, uni huquqiy jihatdan ta'minlovchi me'yoriy hujjatlar, o'quv-metodik adabiyotlar tizimi asosida amalga oshiriladi. Demak, bunda bo'lajak o'qituvchilarni intellektual faoliyatga tayyorlash masalasi muhim ahamiyat kasb etadi. Bu bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlashning asosiy omili hisoblanadi hamda ta'lim sifatining asosi bo'lib xizmat qiladi. Ko'rinib turibdiki, oliy ma'lumotli kadr tayyorlashda o'zaro uzviy bog'langan ikki jarayon mavjudki, biri intellektual salohiyat, ikkinchisi esa intellektual faoliyat hisoblanadi. Shuning uchun ham bo'lajak o'qituvchilarni intellektual faoliyatga tayyorlashning nazariy asoslaridan foydalanish to'g'ri bo'ladi.

Ma'lumki, ta'lim jarayonini intellektuallashtirish qaralayotgan jarayon yoki hodisani o'rganishga nisbatan innovatsion yondashuv qilishni talab etadi. Bunday yondashuvlar manbalar to'g'risidagi ma'lumotlar, ularga mos axborotlar va bilimlar banki negizidagi ko'nikma va malakalarni shakllantirishning optimal variantlarini ishlab chiqishga imkoniyat yaratadi. Ular negizida shakllantiriladigan bilim, ko'nikma va malakalarni shakllantirish o'ziga xos pedagogik tadqiqot hisoblanib, bo'lajak o'qituvchilarni intellektuallashtirilgan kasbiy faoliyatga tayyorlashda muhim didaktik asos bo'ladi. Ushbu sohada olib borilgan izlanishlar natijalarining ko'rsatishicha, rejalashtirilayotgan intellektuallashtirilgan bilim, ko'nikma va malakalarni shakllantirishda innovatsion yondashuvlar talab qilinadi va ular ushbu jarayonlarni optimallashtirishga yordam beradi. Ular: manbalarni ilmiy asosda o'rganish, kreativ yondashuvlar qilish, manbalarni tizimli tadqiq qilish, ko'nikma va malakalarni shakllantirishni axborotlashtirish negizida intellektuallashtirilgan ko'nikma va malakalarni shakllantirish kabilarning optimal variantlarini ishlab chiqishlarga ham fundamental asos bo'la oladi. Endi bevosita intellektuallashtirilgan bilim, ko'nikma va malakalarni shakllantirish jarayoniga o'tamiz. Bunga sabab qo'yilgan muammoni hal qilishning har bir harakati ta'lim sifatini kafolatlashga xizmat qiladi va bu o'z navbatida ta'lim sifati kafolati bilan uning samaradorligini oshirishga qaralayotgan harakatlar majmuidan iborat bo'lgan innovatsion faoliyatdir.

Intellektual faoliyat - insonning fan, texnologiya, adabiyot, badiiy va badiiy dizayn sohasidagi aqliy (aqliy, ma'naviy, ijodiy) faoliyati. Intellektual faoliyat insonning ratsional bilim qobiliyatidan foydalanishini aks ettiradi.

O'zbek xalqining o'tmishiga nazar soladigan bo'lsak ajdodlarimiz ham yoshlar intellektual salohiyatini yuksaltirishga doimo e'tibor berib kelgan va ularning doimiy amaldagi orzusi bo'lgan. Bunday orzuga erishish nafaqat oila boshlig'i yoki ta'lim muassasalaridagi murabbiylar, balki yurtimizning donishmandlari-ziyolilari (olimlar, shoirlar, yozuvchilar, tarixchilar, hadischilar va h.k.) va adolatparvar hukmdorlarning ham bosh maqsadi bo'lgan. Jumladan, Abu Nasr Farobiyning fozillar jamiyati, Yusuf Xos Hojibning "Saodatga eltuvchi bilim", shuningdek, At-Termiziy, Ahmad Yassaviy, Imom al-Buxoriy, Bahouddin Naqshband, Hoja Ahrori Valiy, Al-Marg'inoniy, An-Nasafiy, Az-Zamahshariy, Najmiddin Kubro, Ya'qub Charhiy, Xoja Muhammad Porso, Kosoniy, Xoja Yusuf Hamadoniy, Abdulholiq G'ijdivoniy va boshqalarning ilmi hadis yo'nalishidagi ta'limotlari va Al-Xorazmiyning dunyoviy ahamiyatga ega bo'lgan kashfiyotlari, Ibn Sino tibbiyoti, Abu Rayhon Beruniyning qomusiy ilmi va ijtimoiy axloqiy qarashlari, Amir Temur davlatchiligi va tuzuklari hamda uning adolatli ijtimoiy-

tashkilotchilik ishlari, Mirzo Ulug‘bekning koinot haqidagi ta’limoti, Mirzo Boburning ta’limni («Xatti Boburiy») isloh qilish sohasidagi, Alisher Navoiyning adolatli jamiyat va ma’rifatga chaqiruvchi ta’limotlari, Ma’mun akademiasining ta’limotlarida teran ifoda qilingan.

Zero, mamlakatimiz Birinchi Prezidenti Islom Karimov ta’kidlaganidek: “... hech shubhasiz, buyuk ajdodlarimiz merosiga tayangan holda hozirgi zamon va taraqqiyotning yangi va yuksak cho‘qqilarini egallashga intilishimiz, o‘zimizning nimalarga, qanday ulkan ishlarga qodir ekanligimizni namoyon etishimiz, barchamiz, avvalo, navqiron avlodimiz uchun ham qarz, ham farz bulishi shart”.

Hozirda bunday boy o‘tmish merosimizga ega bo‘lgan ajdodlarimiz orzusiga mustaqillik tufayli erishildi va respublikamiz ahlini turli jabhalarida tub burilishlarga, islohotlar qilishga ilhomlantirdi. Jumladan, ta’lim tizimida qabul qilingan yangi tahrirdagi “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonun qabul qilinib, bulardan maqsad – ta’lim sohasini tubdan isloh qilishni, uni o‘tmishdan qolgan zararli sarqitlardan to‘la xolis etish, rivojlangan demokratik davlatlar darajasidagi yuksak ma’naviy va axloqiy talablarga javob beruvchi yuqori malakali kadrlar tayyorlashning milliy tizimini yaratishdir.

Inson ahloqi aqlga, xulq va hatti-harakati esa ilm-fanni o‘rganishga va ma’rifatga asoslangandagina ma’naviy kamolotga erishadi. Mutafakkir allomalarning fikricha, insonparvarlik g‘oyalarining amalga oshishi, ma’naviy barkamollikka erishuv chuqur bilim olish va ma’rifatli bo‘lishga bog‘liq. Shuning uchun ham ular ilmlilikni umuminsoniy qadriyat darajasida ulug‘laydilar, jamiyatning barcha a‘zolarini ilm egallashga chaqiradilar, ilmning inson ma’naviy hayotda tutgan o‘rnini yuqori baholaydilar.

Forobiy pedagogik qarashlarini, ta’lim-tarbiya haqidagi ta’limotini o‘rganishda inson hislatlari to‘g‘risidagi falsafiy fikrlari nihoyat muhim ahamiyat kasb etadi. Forobiy o‘zining falsafiy qarashlarida odamning tuzilishini, ruhiyatini, moddiy va ma’naviy olamini o‘rganishga ahamiyat beradi. Forobiy ta’limotiga, inson barcha boshqa jismlarda bo‘lmagan qobiliyat va kuchga-ruhiy quvvatga-aql va so‘zlash qobiliyatiga ega, bu kuch uni tabiatdagi boshqa jismlardan ajratib turadi va uning ustidan hokim bo‘lish imkoniyatini berganligida namoyon bo‘ladi.

Forobiy bu dunyoqarashida narsa hodisalarni bilish, inson aqlini bilim bilan boyitish uni ilmi, ma’rifatli qilish uchun hizmat qiluvchi ruhiy jarayonlarga alohida e’tibor beradi. Forobiy o‘zining “Baht-saodatga erishuv haqida”, “Fanlarning tasnifi”, “Falsafani o‘rganishdan oldin nimani bilish kerakligi to‘g‘risida”, “Ilmlar va san’atlar fazilati” kabi ko‘plab risolalarida insonning ma’naviy rivojlanishi ilm-ma’rifatga bog‘liqligini ta’kidlaydi.

Abu Rayhon Beruniy bilim umuminsoniy qadriyatlarni o‘rganishning kaliti ekanligini alohida ta’kidlaydi. Ilm-ma’rifatli odam jamiyat taqdiri, insonlar taqdiri uchun kurashuvchan, barcha yomonliklardan uzoqdir. “Ilmning foydasi ochko‘zlik bilan oltin-kumush to‘plash uchun bo‘lmay, balki u orqali inson uchun zarur narsalarga ega bo‘lishdir”. Umuman, Abu Rayhon Beruniy ilm-fanning buyuk homiysi va muhlisi sifatida mamlakatning obodonchiligi ilm-fanning gullashida, odamning baxti esa uning bilim va ma’rifatida deb bildi. Yaratgan asarlarida u ta’lim-tarbiyaga doir she’r va hikmatlardan misollar keltirib, ular orqali har bir inson o‘z qalbining farmoyishiga ko‘ra hayr-ezgulikka intilishi, sun’iy obro‘, shuhrat qozonish uchun muruvvat va sharofat ko‘rsatmasligi kerakligini ta’kidlaydi.